

СИГУРНА ЛИ Е СИГУРНОСТТА?

Димитър Йончев

IS SECURITY SECURE?

Dimitar Yonchev

Резюме: *Понятието сигурност се радва на специално внимание. Дискурсът на сигурността прониква всички области на живота на индивидите и обществата. Еднозначно ли е това понятие? Обективна ли е неговата употреба? Това са въпросите, на които тук се търси отговор.*

Ключови думи: *сигурност, равновесие, геополитика, политика*

Abstract: *The concept of security enjoys special attention. The discourse of security permeates all areas of the lives of individuals and societies. Is this concept unambiguous? Is its use objective? These are the questions that are being answered here.*

Keywords: *security, equilibrium, geopolitics, politics*

ВЪЗПРИЕМАНЕ

Сигурността се възприема като едно от нещата на живота, което е навсякъде и се употребява от всички. Така тя се мисли като някакъв агент, като някакво *нещо*. Тя може да намалява, но може и да нараства, сякаш има количество. Може да я има, но може и да се е загубила, все едно че има телесност и е сетивно достъпна, сякаш е вещ, която се е изгубила някъде. Може да бъде накрънявана сякаш е уязвима, сякаш е нещо живо. Като такава, тя може да бъде укрепвана и да бъде засилвана. Стремешът е тя да бъде непоклатима, подобно на стена. Тя също така е и ценност, в името на която хората най-често си причиняват страдания.

Въпреки всичките тези употреби, и многото други подобни на тях, сигурността не е *нещо*, защото с термина „сигурност“ означаваме състояние на равновесие¹. Състоянията не са *неща*. Те са комплекси от отношения между *неща*. И макар че в повечето определения на сигурността се казва, че тя е състояние на едни или други неща, като намиращи се във взаимодействие в хода на различни процеси, още от

¹ Йончев, Димитър. В търсене на сигурността, И-во „Изток-Запад“, 2014 г., с. 206, ISBN 978-619-152-380-1.

следващия абзац, след определението, авторите започват да употребяват понятието, сякаш самото то е *нещо*, подобно на другите *неща*.

Защо това не е редно, след като се практикува навсякъде, почти без изключение?

Защото подобно възприемане на сигурността, само по себе си, вече е препятствие по пътя към разбирането ѝ във всеки конкретен случай. Комплексното състояние на нещата, което в конкретния случай е сигурността, от която се интересуваме, остава неразкрито, а вместо него започва разговор за онова, с което сме означили това комплексно състояние, започва разговор за сигурността. Ето го парадокса – не разглеждаме онова, което означава терминът „сигурност“, а боравим със самия него, сякаш означаващото е едно и също с означаваното. Така означаваното се оказва подменено с означаващото и разговорът тръгва, необезпокояван от грижата за отнасяне към света на нещата. Такъв свят остава скрит за разговора за сигурността.

Популярността на този начин на възприемане и използване на термина „сигурност“ се дължи преди всичко на лекотата, с която се пише и се говори за сигурността. Има значение и това, че „всички го правят“. Много е удобно и не са изискват почти никакви усилия, за да се жонглира с термини в сравнение с това да се анализират комплексите от неща, които в своята съвкупност се означават със съответните термини.

Може би би било интересно да се проследи как изглеждат тези комплекси от неща, тези състояния, наричани сигурност, в някои от най-често обсъжданите теми.

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ

Логично е да се започне такъв кратък преглед с най-обхватния аспект на сигурността, а именно – геополитическия. Геополитическите цели си остават вечни, или ако не вечни, то поне най-дългосрочните в сравнение с всички останали. Русия е ориентирана към проливите и топлите морета, Англия – към Средиземноморието, Турция – в рамките на Османската империя, САЩ – навсякъде. Тези цели рядко се декларират. За да се случи това, лидерът трябва да е напуснал полето на „нормалното“, както беше направил това Хитлер, който откровено разширяваше „жизненото пространство“² на Германия, за сметка на останалия свят (или да е пенсиониран генерал, търсец популярност). Удро Уйлсън³ в началото на ХХ в. пръв използва израза „световни

² Понятието е разработено в класическата геополитика. Вж. напр. Ратцел в Дугин, Александр, Основы геополитики, с. 35, Хаусхофер пак там с.903., Москва, „АРКТОГЕЯ-центр“, 1999 г., ББК 87.3(2) Д 80

³ Двадесет и осмият президент на САЩ от 1913 до 1921 г. Моя бел.

икономически интереси на САЩ“. Впрочем този израз и до момента не е загубил своята актуалност.

За геополитиката може да се говори, едва след появата на крупни държавни обединения. В един зачатъчен вариант имперските експанзии са се случвали по геополитическите оси, без това да е било осъзнавано като геополитика. След географските открития колониалните империи вече осъзнават геополитическите си интереси. Геополитиката обаче, напълно влиза в силата си, едва когато световното пространство става конкурентно.

Най-важните и значими инструменти на геополитическата конкуренция са техническият и военно-техническият компонент. Парната машина, поставена на платноход, е превърнала Ост-индийската компания в световна, а Англия в господар на океаните и моретата. Бронираната техника и подводният флот са позволили на Германия да завладее Европа, а бойната авиация и самолетносачите утвърдиха САЩ като световна намесваща се сила. Накрая оръжията за масово поразяване, и на първо място ядрените оръжия, определиха семейството на настоящите геополитически играчи в планетарната конкуренция.

Поради тази инструментална причина геополитическият аспект на сигурността „работи“ единствено при „големите“. Класиците на геополитиката твърдяха, че за да си един от играчите в тази игра, трябва да имаш обширна територия и морски граници⁴. В наши дни тази роля се пое от атомната мощ. Ние малките сме „извън играта“, но сме въввлечени в нея. В тази игра ние сме участници, които не разполагат със своя геополитическа воля да се противопоставят на влиянията на „големите“. Балканите са печалния пример в това отношение, както сега този пример е Украйна.

Доколко може да се мисли за сигурността геополитически? Този въпрос е съществен, поради мащаба на процесите в аспекта на геополитиката. Процесите в геополитиката протичат в неорганизирано пространство на свободна конкуренция на могъщи играчи. Въпреки множеството договори, конвенции, съюзи и всякакви международни конструкции, това пространство си остава свободно за силови намеси, стига съответният субект да има тази възможност да си я позволи. Това пространство не е организирано и не е в юрисдикцията на нито един от играчите. Самите те не са предоставили свой суверенитет в името на някаква обща структура, оглавена от субектно тяло, което да отговаря за реда в пространството. Пожелания има в излишък, но ред няма. В духа на тази мисъл е много интересен смисълът на любимия на

⁴ Хаусхофер, „Мыслить пространства“ в Дугин, Александр, Основы геополитики, с. 834, Москва, „АРКТОГЕЯ-центр“, 1999 г., ББК 87.3(2) Д 80

политическите анализатори „нов световен ред“, но този разговор излиза от рамките на темата тук.

В светлината на това разсъждение възможно ли е да се говори за сигурност в геополитически аспект и в крайна сметка за световна сигурност? Въпросът е съществен, тъй като в него питането е доколко геополитическите играчи могат да контролират комплекса от напрежения между тях в името на света, а не в името на собствените си интереси. Отговорът е ясен – не могат, дори и някои от тях да го поискат, не могат, поради отсъствието на съответните структури и най-вече на субектно тяло, което да носи отговорността на световното конкурентно пространство.⁵ Ако човечеството има бъдеще, може би някога това да се случи, но не и в обозримите столетия, а в настоящето със сигурност няма да се случи, защото живеем във време на възхвала на егоизма и интереса, във време на краен либерализъм, за когото отношенията между държавите не се различават от тези между бизнесмените, а там личният интерес е този, който затваря хоризонта на поведението.

В геополитически аспект терминът „сигурност“ може да се употребява коректно по-скоро в негативен смисъл, като състояние на несигурност, породено от активността на геополитически играч или играчи, която създава напрежения извън контрола на другите участници.

ПОЛИТИЧЕСКИ

В полето на политиката употребата на термина „сигурност“ е в стихията си. Ярка илюстрация на тази употреба е дадена във възгледите на създателите и последователите на школата в Копенхаген от края на миналия век. Ключовото понятие, разработено от школата, е понятието „секюризация“⁶. Смисълът му накратко се заключава в това, че ако някой е в състояние да включи в дневния ред на обществото даден проблем като проблем на сигурността, той се превръща в такъв, независимо от обективното състояние на нещата. Така погледнато, става дума за езиков акт (speech akt). Производството на езикови актове, с тежест в обществения дневен ред, е самата стихия на политическото.

В такъв случай до каква степен е обективно говоренето за сигурност в полето на политиката. Въпросът е почти риторичен, тъй

⁵ Вж. материали от международна конференция за световната сигурност под заглавието „70-а годишнина на ООН и глобално ръководство“, Мармара, Турция 3-5 декември 2015 г. <https://www.trt.net.tr/bulgarian/proghrami/2015/12/10/miezhhdunarodien-dien-za-pravata-na-chovieka-405097>

⁶ Huysmans 1998. – Huysmans, J. Revisiting Copenhagen: Or, On Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe. *European Journal of International Relation*. 1998. Vol. 4, no. 4, pp. 479–505.

като не са възможни гаранции за обективност на онзи, който включва проблема в дневния ред на обществото. По-скоро може да се очаква обратното, той да се е ръководил от частен интерес, своя или на дадена група, но не и от този на обществото.

ЕМОЦИОНАЛНИ

Всеки преживява сигурността. Преживяването на сигурността е силно емоционално състояние, което понякога има заряда да поддържа активността не само на отделни лица, групи и структури, но и на политически партии и дори на цели народи. Именно този аспект на сигурността, наред с откровено икономическия, силно привлича политиката към нея, като тема от дневния ред на обществото.

На индивидуално равнище сигурността се усеща едва като липса на сигурност. Тъй като нейната природа е желано равновесно състояние, то пребиваването в такова състояние е усещането за нормалност. Нормалността не се преживява. Доброто здраве не се мисли, дишането на въздуха не е предмет на преживяване, нормалността въобще се приема като естествено състояние. Дебалансирането на това равновесие води до преживявания, които като правило носят негативни усещания.

Различна е картината на общностните преживявания на сигурността. Отношенията на индивидите и тяхната общност зависи от състоянието на социалната връзка. Колкото по-силна е социалната връзка в общността, по-развита интересубективността, толкова по-голям шанс има индивидът да се олицетвори с общността и да пренебрегне собствената си сигурност в името на общностната. Това е тъкмо този морален дух, на който военните стратегии толкова много разчитат. В неговото укрепване съществена роля играят съхранението на традициите, общностните дейности (казарми, лагери, бригади, съвместен труд, оцеляване в природни условия и др. подобни, които като цяло са машинки за социализация на идващите поколения), възпитанието и съответните политики.

ДНЕС

Това е време на интегрални, на тотални понятия. Сигурността е типично понятие в този смисъл. Нейното поле е всеобхватно. Причината се крие в природата на сигурността като състояние. Тя е един от начините да се изкаже равновесието, равновесното присъствие. Причините да се наруши едно равновесно състояние в свят като днешния са неизброими. Сред тях съвсем не са малко онези причини, които нямат осъзнат характер и най-често не са предмет на осмисляне.

В основата на тези причини е безконтролното и като правило никога напълно осъзнато нахлуване на вещите в отношенията между хората.⁷

Последният успех на вещите е в полето на комуникациите. Техният бум направи възможно атомизирането на общуването до степен на „аз и светът“. В тази среда общностните ценности остават на заден план или изобщо изчезват. Напълно или почти напълно са демонтирани машинките за социализация. Състоянието на индивидуална сигурност все повече клони към състояние на равно отдалечение от всякакви общности задължения, ценности и зависимости. Индивидите са съблазнени от свободното придвижване в предпочитаното от тях пространство.

Появата обаче на кризисни явления с всеобщ характер (ковид пандемията, енергийната криза, ценовия шок) принуждават все по-често атомизираните индивиди отново да търсят закрила в своите затворени общности, така че в последно време индивидуалната сигурност придобива отделни общностни характеристики. Макар и все още епизодично, но такава тенденция се наблюдава.

РЕШЕНИЯТА

Решенията в полето на сигурността се вземат по обичайния начин, както се вземат решения и в други области на живота. При такъв подход комплексната природа на сигурността се свежда до един или до няколко от нейните аспекти, което е силно улеснено от схващането за нея като за *нещо* сред другите неща, а не като състояние на комплекси от неща и процеси. Така сигурността се оказва затворена в рамки, които са много по-тесни от действителното ѝ пространство. Това би могло да се преодолее, поне до известна степен, ако вземащите решения имаха съответстващото разбиране за сигурността. Разговорът за компетентността на вземащите решения е един от най-печалните в наши дни и като че ли ще си остане такъв. Ако все пак компетентността е налице, тогава решенията ще се вземат въз основа на достатъчно широк кръг експертни становища. Казано по-ясно, компетентността на вземащия решения се състои от две равнища – уважение към сложността на решението и способност да прибегва до експертна помощ и в никакъв случай не се състои в неговата собствена експертиза по всички въпроси. В този процес не е уместна и партийната пристрастност. Партийният подход в случая със сигурността е непродуктивен, доколкото самото естество на партийността е частичното, докато на сигурността е тоталното, общото.

⁷ Braudel 2001. – Brodel, Fernand. L'Histoire du quotidien. Paris. Ed. de Fallois. 2001.c. 218.

ФИЛОСОФСКИ

Оперативно погледнато, сигурността е състояние, което винаги зависи от множество фактори. Част от тях са в рамките на възможностите на субекта на сигурност, но това обикновено е твърде малка част, която освен това е пропорционална на относителната тежест на този субект в полето на конкурентните отношения. Не всички фактори обаче са подконтролни и на „най-големите“. Тези от факторите, които не са такива, попадат в полезрението на философията. Това, което може да посочи философията, без излишни подробности, като най-важния фактор на сигурността, е динамиката на вещния свят на човека, за която вече накратко стана дума при геополитиката. Тази динамика е предмет на отделен, твърде задълбочен и пространствен анализ, който е извън настоящата тема.⁸

КАТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Панта реи на древните изключва сигурността като устойчиво във времето състояние. Въпреки това терминът „сигурност“ се радва на невероятно обхванат дискурс. Очевидно е, че причината е в неговата връзка с интимното, със защитата, и в крайна сметка с неосъзнатото преодоляване на страха от смъртта. Непрестанното говорене за сигурност е своеобразен вопъл на колективното безсъзнателно.

Като неустойчиво, но силно желано състояние сигурността е подвластна на почти неограничен брой фактори, ала употребата ѝ, както беше посочено, най-често се основава на визирането на един или в най-добрия случай на няколко от тях. Този повърхностен начин да се разсъждава за сигурността е непродуктивен. Обективният и хигиеничен начин на представяне на сигурността почти не се нуждае от използване на термина „сигурност“, защото анализира комплекса от неща, чието състояние е именно сигурността. Ето един точен признак за повърхностното отношение към анализа на сигурността – изобилието от повторение на термина „сигурност“ в анализа.

На фона на изобилния и непресъхващ дискурс на сигурността, който в преобладаващата си част е повече или по-малко повърхностен, може да се твърди, че в наши дни понятието „сигурност“, като евристично и като обективно понятие, в значителна степен е надценено.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Йончев**, Димитър. В търсене на сигурността, И-во „Изток-Запад“, 2014 г. ISBN 978-619-152-380-1.

⁸ **Йончев**, Димитър. В търсене на сигурността, И-во „Изток-Запад“, 2014 г., с. 377-380, ISBN 978-619-152-380-1.

2. **Дугин**, Александр, Основы геополитики, Москва, „АРКТОГЕЯ-центр“, 1999 г., ББК 87.3(2) Д 80

3. **Braudel**, F., 2001. – Brodel, Fernand. L’Histoire du quotidien. Paris. Ed. de Fallois. 2001

4. **Huysmans**, J. Revisiting Copenhagen: Or, On Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe. European Journal of International Relation. 1998. Vol. 4, no. 4.